

Így utazott József nádor

Magyarország legnagyobb közjogi méltósága egykor – a király után – a nádor volt, aki a jászok és kunok főbírája címet is viselte. Nádoraink közül leghosszabb ideig (1796. XI. 12–1847. I. 13.) József főherceg töltötte be e tisztséget. József nádor többször, személyesen is megjelent a Jászkun Kerületben, s a kerületek lakói körében nagy tiszteletnek örvendett.

Az itt közölt dokumentumok 1821-ben keletkeztek, amikor a nádor és kísérete Budáról Theresiapolisba (Szabadka) utazott. Útja során áthaladt Lacháza, Kunszentmiklós, Szabadszállás és Halas Kiskun kerületi helységeken. Az utazás megszervezésében Somogyi Antal a jászok és kunok főkapitánya és Kármán Pál kiskun kapitány aktívan közreműködött. A főkapitány protokolláris utasításai a mai olvasó számára is számos érdekességgel szolgálnak.

A nádor és kísérete 5 darab hatlovas és 4 darab négylovas hintóval utazott. A hintók elé fogott lovak váltásához 46 válogatott lóra volt tehát szükség. A Kiskunság területén a lovas díszkíséretet is a kerület adta. Tizenkét lovas és a vezetőjük jászkun viseletben lovagolt a hintók előtt. A helységenkénti áthaladást és ünnepélyes fogadást minden részletre kiterjedő aprólékosan szervezték meg. A község határában tisztelgő küldöttség várta a nádort, 12 fehér ruhás kisleány pedig virágokkal és gyümölcsökkel kedveskedett a nádornak és feleségének. A helység utcáin a hintók az előre meghatározott rend szerint kiválogatott lakosok sora között haladtak. A főkapitányi előírás az adható ételek és italok pontos szabályozásáról sem feledkezett meg. Lacházán „jóféle fekete levessel” és limonádéval kínálták az utazókat. Kunszentmiklóson ételekről gondoskodtak. Szabadszálláson bort és kalácsot kínáltak.

A gondoskodást sugalló előírások mellett az utasítás néhány mondata arról tanúskodik, hogyan igyekeztek a Kiskunságról és népéről idillikus képet mutatni. Megtiltották, hogy bárki a lakosok közül kérelemmel, vagy panasszal forduljon főbírájához. A gazdagság és elégedettség szemléltetésére az utak mellé, ahol a nádor elhaladt, kihajtották az ököracsordákat. Tiszta ruhába öltözött pásztorok bográcsban főzték a tarhonyát, míg más pásztorok dudaszó mellett táncoltak, miközben kulacsból bort ittak és éljeneztek az elhaladókat.

A közölt dokumentumok a Bács-Kiskun Megyei Levéltár Kiskunhalasi Részlegében, Halas város tanácsának iratai között V. 152. N° 17. jelzet alatt találhatók.¹

Bánkiné Molnár Erzsébet

Drága Jó akaró Birák Uraimék!

Felsőleges fő Herczeg a nádor Ispány Urunk, a felséges Herczeg aszszonyval folyó augusztusnak 16^{ikán} vagyis a jövő tsütörtökön hainalban innen meg indulván: Lacházán, Kun Sz. Miklóson, Szabadszállásán, Sz. Imrei pusztán, Vadkerten, Halason keresztül, még az nap korán Theresiapolisban menni, és ott meg hálván; a jószágaiban utazni szándékozik.

Áddig is tehát még D. Kapitány Ur (: kinek ime ezen alkalmatossággal írok, aminthogy azon levél, lovas ember által mindenütt leg sietősebben, 14 órák alatt, a feleletnek leg nagyobb terhe alatt okvetetlen kezébe adatasson:) a szükséges rendelkezéseket meg teszi azonnal a Birák, az említett utakra értelmes előjárókat ki rendelvén, azon utakat, hidakat a leg jobb karban helyeztessék.

Úgy szinte tüstént a leg jámborabb, de jó futó 46 lovakat ki választván, úgy szinte azokhoz a leg jobb és leg józanabb kotsisokat (: kik nyeregből haitani fognak, és minden 2 ló mellett egy kotsis rendeltetik:) ki válogassák, szerszámjait a leg jobb karban helyeztessék.

Nem különben minden községben 12 kised fehér ruhákban öltözött kiss leányokat szedgyenek öszve, kik a felséges Herczegnek, és Herczeg Aszszony-

nak, ki válogatott szép virágokat és különös szép gyümölcsöt nyuitani fognak de mindenből keveset.

Végére minden Statora kívántatni fognak 12 lovas legények, tiszta egyenlő nemzeti öltözetekben, és egy vezér, kik az hintók előtt nyargalni fognak – a hol pedig a Statorok meszire terjednek, azok a lovasoknak könnyebségekre, dupláztatni, sőt talán tripláztatni is fognak.

Öt Hintokban, mindegyikében 6 lovak 4 más hintokban pedig 4 lovak fogattatnak bé- azért szükséges léssen azon pár számra össze szedendő Lovakat, az ki rendelendő kotsisokkal együtt előre össze szoktatni, és előre napoként meg próbáltatni- különösen ajánlom hogy a kotsisok, és lovak jámborak legyenek, a mely ló leg kisebbben bokrosnak, szilainak, ragadosnak, a mely kotsis pedig valaha részegnek tapasztaltatott- ezen alkalmatoságra ne alkalmaztasson – melyért leg inkább a fő Biró felelni fog – azért a Tanács válasza ki mind a kotsisokat mind pedig a lovakat – és azt a polgárookra bizni ne merészeljék.

Ki egyébbr eránt igaz Jó Indulataikban ajánlott mindenkori szíves hailando- sággal maradok. ....11^a aug. 1821.

Igaz szíves jó akarójok
Somogyi Antal palfő Kap.

Igen sietve éczakán

Laczházárul holnap hétfőn délre küldetessen egy lovas posta bé hozzám.

Latzháza vett 12-ig aug. estvéli 10 óraker, expediálta fél óra 11-re Nagy Ferenc nótárius

KszMiklós vette 13-a augusztai reggeli 1 óraker és fél óra alatt expediálta Sinkovits

Szabadszállására hozta Kun Sz. Miklósról Osfai András hadnagy reggeli 4 1/2 óraker kézbe adván épen 5 óraker expediálta Varga Pál jegyző

Kováts Imre Szabadszállási hadnagy reggeli 6 1/2 óraker által adta azonnal expediáltatott Fülöpszállás által. Bankós József

Bizodalmas Drága Nagy Uram Kapitány Uram!

Felséges Hertzegünk és Nádor Ispány Urunk, jövő csütörtökön vagy is 16^a aug. Budáról hajnalba indulván, a Felséges Hertzeg Asszonnyal Theresiapolisba utazni szándékozik egy nap éjtszakára, a mint a menetele iránt költ rendelések, az egész utazásnak módját bővebben elől adják, melyet a mellesleg foglalt Parancsolat elől ád. –

Neterheltesen arra való nézni Kapitány Uram tüstént személyessen azon egész passuson fel jövőn rendeléseket meg tenni. – Ennek következésében ezen pontokat gondolom tüstént halladék nélkül el rendelendőnek lenni.

1°. Az utak, hidak, azonnal éjjel nappal rectificaltván tökéletesen helyre állittassanak.

2°. A Hertzeg 4 kotsiaiban kívántato hat lovak különösen ki válogattak legyenek, úgy szinte a kotsisok is leg alkalmatosabbak, és leg józanabbak rendeltessenek. Mivel a Konyha kotsi 15-én már innen el mégyen, azonak előre kell a rendelést meg tenni. A fen maradó három Hertzegi kotsikban kívántato hat lovakon kívül rendeltessenek még más hat lovak szinte jó kotsisokkal, kik üresen azok kotsik után menvén, ha ne talán tán vagy a lovak, vagy emberek útközben ki gyengülnének, tüstént bé fogattassanak. Azon lovakon kívül gondolok még leg alább 4 hintókban lovakat rendeltetni, talán elég leszsz egy kotsiban 4 lovakat fogattatni, ezek a Magisztratuálisok és más Késérők számára lesznek. Nekem a kotsimban Latzháza Hellység Lovai fogattassanak Sz: Miklósig, onnan a Sz: Miklósi lovak Szabad Szállásig, onnan a Szabad Szállási Lovak egész Szent Imre Csárdáig.

– Kapitány Ur pedig egyik esköttel egész Theresiapolisik Ó Királyi Hertzegséget kíséreni, azért tessék 15^h délre Latzházára fel jönni, én magamis 15^h éttzakára Latzházára ki megyek. Tessék pro 15^h délre ide az Község lovat bé külden, hogy éttzakára ki mehessek, úgy szinte szállást tessék valami privát házban Számunkra (: edgyütt legyünk :) rendelni.

Csak kérem, hogy a Lovak előre összefogatván naponként meg próbáltassanak, ezeket pedig úgy tessék előre rendelni, hogy a Magistratualisok, és több kísézőknek kotsiai a Községek házaiba bent készen várván, a mint és hol a Hertzegnek kotsiai meg állnak mellettek a kotsik szerént, a Lovak hatossan készen álljanak, egyfelől a ki fogott Lovak el vitetnek, más felől pedig bé fogatnak.

3°. Minden station 8 dézsa víz légyen készen, és minden szekérhez négy ember rendeltesen, akik a kerekeket öntözik, úgy szintén a hájj is készen légyen, úgy szintén a hájjazás véget minden kotsihoz két ember álltasson. Azon feljül az illendőségnek megmutatására ezen rendeléseket gondolom szükségesnek lenni:

1. Minden station 12 lovas, egy vezérrel nationalis ruhában várja a Hertzeget a határnál, sőt mivel egy statoról a másakra terhes volna azoknak olly messzire nyargalni azok két három terjedésre is ujakkal váltassanak fel. –

2. Minden községben, szép kisdéd, egyenlő fehér ruhában öltözött kis lánykák, ahol a Hertzegek meg állnak rendteltesen; ezek válogatott virágokat, és gyümölsöt nyujtsanak szép tányéron a Hertzegének; úgy szinte a második és harmadik kotsibanis lehet egy tányérral adni, de a virág és gyümöls kevés legyen. Lehetne mindenütt 6 pomerántsot is adni. –

3. Minden határ kezdetinél 12 Deputatus légyen, kik sorban állván, egyedül magokat meg hajtsák de tisztességesen legyének fel öltözve. –

4. Ha a Hellységben be érkeznek a szekerek, melyett a zászlóval a toronyba lehetne meg jelenteni, 3 ágyú (: de messze a Hellységtől, még messzebb az uttól, hogy a lovak meg ne ijedjenek :) egy más után süttessenek el. –

5. A Tanáts, és más honoratióra a Város Háza előtt sorba fogják a Hertzegeket mély meg hajtással el fogadni. A mester emberek és más lakosok, oskolás gyermekek és leánykák pedig tiszta ruházatban, da merre a Hertzeg bé mégyen a Hellységbe kétfelől spalint fognak formálni; és azonnal a másik végire midőn el indul, által fognak menni szinte spalért tsinálván edgyik végétől a másik végeig. A hol meg élnek a Hertzegek, a Polgárok kint álljanak és a Népet hajtsák hogy az utat el ne foglalják. –

6. A mint a Városhoz, Hellységhez közelgetnek a Hertzegi kotsik a Harangok mind meghúztassanak, és fojvást harangoztassanak még egészszen ki megyen, hogy továbbra meg sem hallaná. –

7. Latzházán lehetne igen jóféle fekete leves, vagy 15 nagy fintsára valót, de tisztán, semmit sem kell bé főzni készítettni és szép nagy fintsában az utazókat véle meg kínálni, ugyszinte vagy hat fintsára való kávét, és vagy két ittzére való Lemonádét. –

8. Szent Miklóson ugyan azon italokat, azon kívül valami jó kolbászt, és vagy borjú húst snitzlit vagy rántott csirgét készíteni, de a kolbászok nagyon fűszerszámosak, a vagy foghagymásak ne légyenek. Szabad Szálláson hasonlón mind Szent Miklóson, jó féle fehér és veres bort is, úgy szinte igen szép egynéhány tzipókat, kalátsokat lehetne készítettni és azokkal a hertzegeket meg kínálni, melyeket a Gróf Pálffy 2^{dik} kotsijára bé lehetne adni. –

9. Ha a Hertzegek le szállani akarnának, szagatott virágok légyenek készen, és egyedül akkor hányattasson le, melyre bé megyen. –

10. Senki instantiával alkalmatlankodni ne merjen. –

11. A Tiszt Urakat is mind, még a honorariusokat is tüstént a statiokra capatitások szerént egész instructioval, hogy kinek mi a kötelessége ki osztani, és rendelni; ezek a Hertzegek és engem Kotsijokban követni fognak, úgy hogy mentül számosabb kotsikkal kíséjük őket. –

nn. Ha Fülöp Szállásán keresztül találnak menni, úgy szinte minden tisztelet meg adattasson mint a többi községben, de semmiféle eledel ne készíttessen.

El nem kell fejelteni, hogy a LV. az Árnýék Székek mindenütt tiszták légyenek, úgy szinte az udvar melyen azokban a bé menetel vagyon.

Talán jó volna ha minden Város, vagy Falu elején a merre bé jön a Hertzeg musikáltatni a tzigányokat, de a harang szó véget talán azt majd hallani sem lehet.

Kérem Kapitány Urat, hogy mindezeket, mind pedig más tiszteletre tzelzó és bizonyitto környül állásokat, tessék szoros effectusba venni, hogy Hertzegünket mentül zifrábban fogad hassuk. –

Szeretném ha szerdán délre Pestre fel jöne Kapitány Ur, hogy annál bővebben értekezhetnénk; – de addig tessék mind ezeket szorossan és jól el rendelni.

Ki szivességében ajánlott, álhatatos igaz tisztelettel vagyok Pesten 12. aug. 1821. az Ur Kapitány Urnak le kötelezett szolgálja

Somogyi Antal

Bizodalmas Nagy Uram, Kapitány Uram!

Nem emlékezem ugyan, hogy Halas a Marsch – Routtában foglaltatik e? azonban hallom, hogy a Fels: Herczegeknek Halason szinte keresztül menni kelletik, ha úgy vagyon a dolog, ott szinte tessék minden rendeléseket, mellyek a tisztelet meg adásához tartoznak, meg tenni, Deputatusokat, Lovasokat etc. rendelni.

Hallom hogy szinte Fülöpszállás felől és alól több féle erek iszapos vizes helyek az úton találatnak, ezeket tessék szinte minden ki telhető módon a leg jobb karba helyezettetni, és tökéletesen helyre hozni.

Az igaz magyar szivességnek, és tiszteletnek meg mutatására sokat akartam ugyan még rendelni, de a Községeknek nem akarok költséget okozni és magamat ect. – subsumáltatni.

Azért azon czeremoniákon kívül a mellyeket rendeltem, ha többet tettzik gondolni, és rendelni, a hódolásainknak meg bizonyítására, nyilvánóságos jeleit mutatni fogjuk.

Jövő szerdán ebédre szivessen el várom Kapitány Urat, hogy bővebben e dologról értekezvén, szerdán délután éjczakára Laczházára mehessünk, és ott a Fels. Herczegeket be várván, együtt egész alsó Báts Vármegyei Statióig kísérhessük.

Kiegyéb eránt szivességibe ajánlott, mindenkori tisztelettel vagyon az Ur Kapitány Uramnak Pesten 13^a aug. 1821. kész köteles szolgálja

Somogyi Antal

Tellyes Bizodalommal való Drága Nagy Érdemű Eskütt Uram!

Tekintetes Nádor Ispányi Fő Kapitány Ur azt méltóztatott most leg közelébb általam vett levelében tudtomra adni; hogy T. Pest vármegyei V. Ispányi Ur, Ó Cs. K. Herczégse utazása eránt olly rendelést tett a Pest Vármegyei Helyeken; hogy a merre Ó Cs. K. Fő Herczégse utazni fog; azonn a részen a Barmok, és ménesek, az ország út széleire állíttassanak.

Hogy tehát a Mi Megyénken leendő keresztül menetele közben az ország utakon Ó Cs. K. Herczégse distrahaltasson; hivatalossan kérem az Ur Eskütt Uramat; hogy a melly úton Ó Cs. K. Herczégse a Halasi határba által utazni fog; a zombós tó környékire állíttassa oda az ökör csordát; ahol az ökör csordások szóga fán valamely nagy bográcsba vagy kását, vagy tarhonyát ganéj

tüznél főzzenek s egy becsületes ember fel vigyázása alatt kulatsból bort iván, a Fels. Herczegnek mellett leendő el menetelekor duda szó mellett pásztorosan tánczolván, a közben a Fels. Herczegnek vivátokat kiáltanak.

Melly hivatalos jelentésem után szokott tisztelettel vagyok.

Fülöpszállásán die 14^a aug. 1821.

Tisztelt Eskütt Uramnak

készköteles szolgája

Kármán Pál

D. Kapitány

Idégen szavak: capatitas = képesség; deputatus = küldött; distrahal = elvon (figyelmet); D. Kapitány = districtualis, kerületi kapitány; effectus = megvalósítás; expediál = továbbít, kézbesít; fintsa = csésze, bögre; instancia = kérelem; instructio = utasítás; magistratualis = elöljárósági; marsch routta = meghatározott útvonal; nationalis = nemzeti; palfő. kap. = palatinalis, nádori főkapitány; passus = útlevel; pomerants = narancs vagy citrom gyümölcs; rectificaltattván = egyengettetvén; snitzli = szeletelt hús; spalin = sorfal; stacio = állomás, lóváltó hely.

Földosztás a „Kalmárok útja” mentén 1786-ban

Kovássy Illés (1755–1811) kormánybiztos

Régmúlt idő mendemondáit, valamint családi hagyományok eredetét bogozva, érdekes történetre és bizonyítékaira leltem. Az előkerült dokumentumok egymásra rakott tégláiból olyan eseménysorozat képe alakult ki, mely Szabolcs-Szatmár-Bereg és Máramaros megyék népeinek közös küzdelmét örökíti meg.

A történetet körülvevő romantikus és mitológiai hasonlatok eltávolítása, helyesebben mai fogalmakra történő lefordítása által, a francia forradalom előtti évek sajátos reformját ismerhetjük meg.

II. József reformtörvényei Máramaros népeinél élénk visszhangra találtak. Ebben szerepet játszott a császár 1773. júliusi látogatása, mely külsőségeiben nélkülözte a pompát, eredményeiben pedig kedvezményeket jelentett a megyének. Míg a kíséretét alkotó elaggott